

CSAPODY MIKLÓS

NYOLCVAN FABABA

Marosvásárhelyi sorok és glosszák

(Utazás, félálomban)

■ A képzeletbeli különvonal másodosztályán. Szerelvényünk a nosztalgikus Balt Orient nevet viseli, nem áll meg sehol, egyenesen Marosvásárhelyre száguld a Gálfalvi György születésnap-i köszöntésére igyekvő kompániával. A száguldás a szokott stilisztikai túlzás; már boldogult úrfikorunkban helyénvalónak tartottuk volna, ha a Szeged–Marosvásárhely vonalon lett volna metró: ha megépül, hegyek-völgyek alatt kanyarog, s nyilván kézen fogva ülünk benne románok és magyarok. Most néhányan előttem a pullmankocsiban, mások a fekete éjszakában fekete állami autón utaznak. Zakatoló álmofoszlány a sötét fülkében; eszembe jut, mit mondott Gyurka: ma már minden barátja valaki. Lesznek, akik telefonon, email-ben vagy ebben a könyvben érkeznek. Esetleg helikopterrel? *Léghajó és nehezéke*; Géczy János nemzedéki versében a kiválasztott élő és holt költőket hívják meg egy irodalmi összejövetelre, Gálfalvi azonban tudtommal senkit sem csődített össze magát ünneplendő. Félálomban hirtelen nem tudom, későn van vagy korán, hogy az étkezőkocsiban egymás hátát lapogatva demokratikusan összevegyüljünk a kamerák előtt. Vannak, akik talán nem szívesen találkoznának, ehhez már késő, lehet, meg sem ismernénk egymást, úgyhogy mellőzzük a demokratikus látványgyakorlatot. Maradok léghajó és nehezek nélkül, ráadásul láztalanul, mert már nemcsak Farkas Árpád ment el, de „az ereinkben bűgő liliumlángú lárma” hőemelkedése is nyomtalanul eltűnt. A Sebes-Körös völgyében robog a vonat, fél-álmodom tovább, mert „Mi lesz a múlt, ha már nem álmodom, / s más kor legeltet fenn a dombokon, / nem, aki tényleg végig beírta itt / fehér idők karcolt márványait...” (Lászlóffy Aladár; találkozásunk, a hetvenes évek eleje, az első erdélyi utazás:) hűvös nyári éjszaka, elhagytuk Váradot, a hold fakó fényében feketében kéklő hegyek és völgyek, sötétben is zöld rét, fenyők, kitekeredett öngyilkos napraforgók táblája látszik a fülkéből. Az alagút sötétjéből mesebeli megálló tűnik fel, az állomás színes ablakai rejtelmesen izzanak. Az erdei peron sárga lámpafénye titokzatos emberkére esik, aki talán Carbonaro, az asztrofizikus, talán a szénégető Gyergyótölgyesről, aki palacsintasütőjével most enged zöld utat az alagút torkából előbukkanó gyorsvonatunknak. Útitársaim, a titkos erdélyi grófok és udvari méltóságok éberem figyelik az állomásfőnök titkos értelmű mozdulatait. Mert a köpcös mesealak nem más, mint nagyságos Második Szingulár, az ugyancsak titkos (már régóta földalatti) fejedelmek utóda inkognitóban, akinek az öccse egy elnéptelenedett Hátszeg

környéki vagy egy Fertő-parti templom sekrestyése, a fia távírdász, felesége pedig fekete hóvirágot nevel. De aztán arra riadok, hogy ez nem az én álmom, nem is Kosztolányié, pedig ha valaki, ő tudott utazni, hanem Szócs Géza transzilván lírai abszurdja, amit majd negyven év múlva fogok olvasni. Közben Géza is nagy utazásba kezd, többé nem száll le a Liszt Ferenc repülőtéren. Most még vörös mellényben, szúrós szemmel szivarozva álldogál egy kertben, mellette fekete halottas furgon, melynek fehér selyemfüggönye mögül Sziveri János barátunk les ki. Nagybetegen is Kolozsvárra készül, ha másként nem, hát „szerzünk egy ilyen fekete halottszállító kocsit, azzal utazom Erdélybe. A kocsiiban fogok aludni, s ha mondjuk egy szekust odahozna a kíváncsiság, rávigyorgok majd bentről és azt kiáltom, hogy hihi, huhú!” Nem tudom, Gyurka ismerte-e Sziverit, Szócsnek titkos összekötője volt, amikor a Szabad Európa bement, merre jár, miközben a szeku elől Vásárhelyen bujkált (éjszaka egy lakásban dekkolt, napközben a cukrászdában, láthatatlanná tevő sapkájában). A szekus-kíváncsiság felkeltéséhez különben sem kell fekete furgon, az Uniformis odatalál a Postarétre Kovács András Ferenchez éppúgy, mint a Téka utcába Gálfalviékhoz: „Meglátogatnak egyszer téged is. / Lassan setengő téli éjszakákon / Spion-köpenyben többször fölkeres / Te sem tudod ki – tán egy ezredes...” Odatalál?! Oda jár munkába. Csikorog a vészfék, vonatfütty, dübörgés, éles fények, ajtócsapkodás. Farkaskutyák, géppisztolyos katonák két rettegő, piszkos, gyűrött embert húznak le lábuknál fogva a vagon padlásteréből. Földereeng, hogy ez csak egy nyomasztó emlék a határról, mint az a másik, amikor engem emeltek le a magyar katonák a Kolozsvár felé továbbinduló vonatról. Amelyik, bár megint álombeli, lassan megérkezik, elhagytuk Radnótot, következik Vásárhely. Nem a látható vasútállomás, ahol egykor Bözödi György nézegette fáradtan „a jövőmenő gyorsvonatokat”, hanem a láthatatlan titkos képzeletbeli. Vonatunk a város közepébe, a Teleki Téka mögé gördül be hangtalan a szegedihez hasonló, több emelet magas, kivilágított peronra, amit, ha már lebontották az őrtornyát, szomszédai emeltek Gyurka tiszteletére figyelmességéből. Zene, virágok, zászlók, egyenruhák, csillogó mozgólépcsőn ereszkedünk alá az ismerős tavaszi kertbe. Az őrtorony helyén érünk földet, lehet fényképezkedni, lehet beszélni, hallgatni.

(Az idő és a gyanús személyek)

■ Mi az idő? Titok és mozgás, mely „a testek térbeli létezésével s mozgással párosul s vegyül”. Hans Castorp *A varázshegyen*, magasan a minden napok fölött töprengett az időn, én a síkföldi Szegedről toppantam be Gálfalviékhoz 1975 júniusában; a magyar állambiztonság „Szerkesztő” fedőnevű célszemélye, Ilia Mihály ajánlotta, keressem meg Gyurkát. Ezután arrafelé is gyakori mozgással párosítottam térbeli létezésemet Gálfalvi György, Markó Béla, Kelemen Attila, Tompa Gábor, Molter Károly, Sütő András, Káli Király István és mások baráti házába tartva. Nyaranta már nem a Bolyai tornatermében vagy az orvosi szobában húztam meg magam, hanem szállodákban, vagy törvényt sértettem. Hamar kiderült, hiába is kerültem volna a Borsos Tamás utcai nagymama fülét, Szócs Kálmán által észrevett „távcső-szemeit és moslék-titkait” (a Maros megyei és váro-

si Securitate főbejárata: Borsos Tamás utca, hátsó bejárat: Gálfalviéknál a Téka utca végén). Minduntalan hiba csúszott a lehallgatásba, a baráti házak híradástechnikai felszereltsége mégis messze meghaladta az átlagot, én meg mindig házhoz mentem, ráadásul egyszer, mintha nem lett volna elég helyi erő, én is vittem magammal egy import-besúgót (nem Gálfalviék nyakára, csak az *Igaz Szó* szerkesztőségébe). Nem baj, látott legalább olyan embert is, mint amilyen Hajdu Győző volt. „Hát így vagyunk, mert így leszünk örökkön, / Vásárhelyütt vagy másutt, Istenem? / Gyanús személyek, összeesküvők, / Meg nem szokottak, rejtező szököttek, / Szervezkedők vagy már beszervezettek.” A Szegedről importált doktor előjárói nemsokára arról értesültek, hogy Ilia „szoros kapcsolata, Csapody Miklós budapesti lakos 1981. július 20-tól két hét időtartamra” Erdélybe utazott, és onnan „Gálfalvi Györgytől a célszemélynek és Baka István szegedi lakosnak ismeretlen tartalmú könyvajándékot hozott”. Esterházy tudta: a besúgói jelentésnek nem az a lényege, hogy olvassák, hanem hogy megírják. Nevezetes gombaevésünkről, amikor Gálfalviékkel, Györffi Kálmánékkal kirándulni mentünk, szagláraink mégsem jelentettek; nem a gomba érdekelte őket, mi pedig megúsztuk nagyobb baj nélkül, mert keveset ettünk: Kálmán nem ismerte még a Janus-arcú (-kalapú) erdőlakókat annyira, mint hitte. Gyurka ezért rajzolt légyölő galócát levélborítékja hátoldalára, beljebb azt írva, „Miklós mester, vártunk éppen eleget, gombát is igyekeztünk beszerezni. Van néhány könyved is itt, majd küldjél futárt érte, ha már neked derogál idejönni. Egyébként tűrhető ünnepeket s lehetőleg békés Újesztendőt kíván a Gálfalvi család. Lapzártakor (pár perccel ezelőtt) telefonált bátyám [Gálfalvi Zsolt], hogy [Markó] Béla díjat kapott a kötetére [a *Lepkecsontvázra*].” 1985 elejétől – miután a lapozásunkból-levelezésünkéből hiányzó éveket élőszóval tudtuk kitölteni – Gyurka azt írta, „Kedves Miklós, három képeslapot is kaptunk Tőled, azért nem válaszoltunk, mert azt hittem, hogy címed a noteszimmel együtt elveszett valahol. Most kiderült, hogy egy másik noteszben is megvan. Azt ígérted, hamarosan jössz. Jó is lenne, bőven lenne beszélgetni valónk. Itt a dolgok a maguk szigorú logikája szerint alakulnak. Szép helyen nem lakunk s előreláthatólag nem is fogunk lakni. Ebben a tekintetben pontosan ott állunk, ahol hagytál minket. Más tekintetben nem. Szeretettel ölelünk Mi.” Pedig a Téka utca és a kert az örökölt házzal szép volt és otthonos – aminek Gyurkáék kevésbé örültek, az a tőzsomszéd volt. Az egyik 1987. őszi vásárhelyi üzenet úgy szólt, „Kedves Miklós, soproni lapotokat megkaptuk, örvendünk, hogy a jó hír is eljut barátainkhoz. Kissé nehéz szívvel figyelem lányaim kirajzását. Kötetemet leadtam, illúzióim nincsenek [a *Találkozásaink* csak 1989 végén jelenhetett meg]. Azt hiszem, ha békén hagynak, végre valami szépet is írok. Mikor jössz erre? Baráti szeretettel ölellek: Gyurka.”

(A nagymama füle)

■ Nemcsak Gálfalviék és Markóék vártak. Miközben a magyar társszervek irántam való érdeklődése 1987 végétől lanyhulni látszott, Cluj-Napoca, főként Țirgu Mureș mintha lágyan átvett volna tőlük. A kolozsvári Securitate őrnagya, Gavril Neciu 1988 októberében megállapította, hogy

„Csapody Miklós a mi feladatterületünkön rengeteg kapcsolattal rendelkezik. Nyilvántartásba vételre kerül a bukaresti UM 0200-nál annak érdekében, hogy az országba való beérkezését előzetesen jelezzék.” (A határ átlépésétől az UM 0200 jelzésű egység – 1972 óta az állambiztonság bukaresti központjának Útlevel Igazgatósága – végezte az „ellenséges” idegen állampolgárok megfigyelését.) Meglep, hogy csak tizenöt év után. A kolozsvári Securitate főnöke, Nicolae Ionița ezredes és a Kolozs megyei I/B osztály vezetője, Florian Oprea ezredes úgy tájékoztatta a Belügyminisztérium állambiztonsági részlegét, hogy „Azonosítási intézkedéseket rendeltünk el, és a fennhatóságunk alatti területen Csapody Miklós minden információs kapcsolatának feldolgozását kértük annak érdekében, hogy megérkezésekor minden egyes ellenséges ténykedését összesített intézkedésekkel dokumentáljuk.” Neki is csak 1989 februárjában javasolta „az útlevelhatóság fedezete alatt” végrehajtandó figyelmeztetésemet. Úgy döntöttek, kijönnek a fényre, mégsem akartak nyíltan (utcán, szállodában, útközben) vegzálni? Lehet, hogy csak simán beskatulyáztak, s frissen felfedett ellenséges cselekmények híján régi papírjaim vittek tovább magukkal a futószalagon. Mindig nagyon ügyeltem rá, hogy ki ne tiltsanak Romániából, de most készültek rám, pedig még a nevemet sem tudták, ami nem a szakmai hozzáértés jele. 1988. február 16-án Gálfalvi György (a „Kelemen”, „Gál”, „Gheorghe”, „Gherasim” fedőnevű célszemély) azt telefonálta „Mariannak” (Markó Bélának): „Én sem hiszem, hogy holnap reggel megérkezne! (Megjegyzés: Nem derül ki, milyen vendéget várnak mindketten.)” Másnap estére Gálfalvi hívta át Markót, így „a beszélgetés részleteit »GHERASIMNÁL« jegyeztük le. GÁLFALVINÁL MIKLÓS volt vendégségben.)” De hát ki lehetek én? Ismét másnap a „fül” utasítást kapott: „Intézkedjék a MIKLÓS nevű személy azonosítása érdekében!” Markótól ugyanis „GÁLFALVI IRMA [...] azt szeretné megtudni, hány órára jelentkezett be hozzájuk a férje és vendége, MIKLÓS.” A felvétel nehezen hallható: „Elég messze beszélgetnek, így nem lehet tisztán kivenni, miről. [...] GÁLFALVI hangja hallatszik, munkahelyi problémákról beszél (GYÖRFFI KÁLMÁN nevét említi, majd a [Hajdu] GYŐZŐÉT, de nem derül ki, mivel kapcsolatban.) GÁLFALVI folyamatosan beszél, de mivel állandóan kacag, nem lehet érteni, mit mond. A beszélgetés továbbra is rosszul hallatszik, neveket lehet csak kivenni, de azt nem, mivel kapcsolatos van róluk szó: EGYED PÉTER, DOMOKOS GÉZA, FARKAS ÁRPI. Irodalomról beszélgetnek. MIKLÓS egy bizonyos [Ilia] MISKÁRÓL beszél.” Két nap múlva Markóéknál ülünk, de hiába, „(Nem derül ki az illető neve.) Valahol a háttérben beszélgetnek, rosszul hallatszik. A célszemély [Markó] frissen megjelent kötetéről beszél [*Friss hó a könyvön*, 1987], meg a soron következőről [*Égő évek*, 1989] (valami olyasmit mond, hogy a kiadó pótlistáján egyelőre szerepel. A családot TOMPA GÁBOR hívja. [...] Elmondja, mit intézett a kiszállásán [a bukaresti magyar nagykövetségen], említi az útlevele ügyét.” Megemlíti, hogy „a »barátjuk« nem ment még el, csak másnap utazik. (Megjegyzés: MIKLÓSRÓL van szó.” Egy 1988. május 29-én kelt jelentés szerint Tompa azt telefonálta Gálfalvinak, Kolozsvárról „egy »nagyon kedves barátja« fogja megkeresni. [...] (Megjegyzés: úgy tűnik, hogy a várt személy MIKLÓS.)” Megtisztelő módon sok szót ejtettek rólam, tehát türelmetlenül várom, mikor derül ki,

ki vagyok. Nemsokára ismét összegyűltünk Gyurka dolgozószobájában, akkor még csak otthonosan berendezett padlásterében. A találkozás örömében kifejtett hirtelen fáradozásunk nem maradt eredmény nélkül, ekkor lett új mozgalmi nevem, ami „a fiúknak” újabb fejtörést okozott: „Kedves Vasfejű barátom, ezúton értesítelek, hogy padlásszobám kimozdult ajtótokja turisztikai látványosság, az öregember [Bözödi György] türelmetlenül várt, aztán megemberelte magát és ismét unitárius lett; a boromból még van, de más is vár még rád. Ezenkívül a lányok beadták az én útlevélkérésemet is, s most fő a fejem, nehogy elengedjenek. Nem hiszem, hogy ettől különösebben kell félnem. Ági lányom megnyerte az irodalmi olimpiát. Mikor jössz erre? Barátsággal Gyurka”. Hamarosan „Egy HELGAI [magyarországi] személytől GÁLFALVI GYÖRGY címére képeslap érkezett a következő szöveggel: »Kedveseim! Mindig örvendek, ha szerény lehetőségeim szerint magam is hozzájárulhatok a helyi felemelkedéshez, mivel nem óhajtom a visszaesést. Nagyobb baj, hogy jelenleg, amikor minden rendben van, az idősebb nemzedék butul, ennek ellenére, vagy ezért is pusziom [Gálfalvi] Ágit. Nagyon kínoz az allergiám, ennek ellenére utazom. Mindenkit ölelek: Vasfejű (Cap de fier)”. Utaztam hát ismét, de akkor csak Kolozsvárra; a vásárhelyi kertszomszédok számára kiderül, Gálfalvival, Markóval, Tompával hogyan mutattuk be a konspiráció magasiskoláját, s az is, hogy ha engem nyomozó kolozsvári kollégáik beleztek volna az Astoria nyilvántartásába, még a vezetéknevemet is megtudták volna. Állítólag már a határtól követtek, de azzal, hogy Kolozsváron kitöltöttem a szálloda bejelentőlapját, nyomtalanul eltűntem. 1988. június 5-én Markó Gálfalvi Irmával beszél telefonon, mondja, találkozott közös barátjukkal. „(Megjegyzés: MIKLÓSRÓL van szó, előbbi feljegyzéseinkben már szerepelt.)” Markó „a továbbiakban GYÖRGGYEL beszél, a közös barátjukkal való találkozást említi, de senki sem mond semmit konkrétan arról, hol találkozott vele. [...] GYÖRGY sajnálja, hogy közös barátjuk nem jön Marosvásárhelyre, mert lett volna mit megbeszélniük.” Augusztus elején Markó „TOMPA GÁBORRAL beszél, aki egyebek között megemlíti, hogy »itt van a barátunk«. (Megjegyzés: a magyarországi MIKLÓSRÁ gondol.) A célszemély azt mondja, hogy már hallott valamit róla GYURKÁTÓL is. Jó lenne, ha az illető csütörtökig eljönne Marosvásárhelyre, mert utána ők nem lesznek itthon. GÁBOR azt mondja, hogy az illető huszadikáig marad. Arra a kérdésére a célszemélynek, hogy hol tartózkodik és hol lehet megkeresni esetleg Kolozsváron, GÁBOR azt válaszolja, hogy KATINÁL.” Pár nap múlva Markót Egyed Péter hívja, elmondja, „TOMPÁ-ÉKHOZ készülnek. Még megkérdezi PÉTERT, mit tud a közös barátjukról? EGYED választát nem halljuk tisztán.”

(A magasles)

■ 1988 nyarán tehát ismét házhoz (örtoronyhoz) mentem. Gyurka bizonyára nem nagyon örülne, ha mindenkinek, aki akár egyszer is meglátogatta, az a bizonyos, már irodalmiasodott örtorony jutna eszébe róla. Csak hát a fura ácsolmány ténylegesen ott volt, eleven kelet-európai realitás volt, éppen úgy, mint Vári Attila, Gálfalvi György, Molnár Gusztáv, Tamás Gáspár Miklós, Duray Miklós és Ágoston Vilmos „nemzedéki csoportké-

pén” a ritkásnak látszó szögesdrót-kerítés. Azon a nyáron Kántor Lászlóval Kolozsvárról Erdőszentgyörgyre autóztunk, Bözödi György oda ment pihenni (tűnt el Vásárhelyről). Onnan jött velünk Bözödújfaluba, ahol több zsákra való irodalmi levelezését pakoltuk a csomagtartóba, hogy átjuttassam Magyarországra. A „fedőakcióhoz” Laci fényképezőgépe szolgált tárgyi bizonyítékkal, amivel arcképsorozatot készített Gyurka bácsiról szülőháza könyvtárszobájában és a „Baumgartenben” *Túlélő képek* című könyvébe (1989, 2009). Gálfalvi Gyurka ebben a könyvben írja saját fényképeihez – hiszen, mint Darvasi Lászlótól tudjuk, „Ilyenkor csak az emlékezés lágy mámore segít” –: ott ülünk a kertben, „asztal körül, lélekben kinyújtózva. A képeken csak én látszom, de kancsó és csuprok jelzik, hogy nem vagyok egyedül. Karnyújtásnyira tőlem Bözödi György bátyám somolyog, mert ő már túl van a szekatúrán, s másnap otthon, hazai pályán, ismerős kellékek között pózolhat. Az asztal végén Csapody Miklós a kívülálló kajánságával kuncog, pedig kár kajánkodnia, mert – mint utólag kiderült – amikor a kapun belépett, már ő is fényképezkedett. A kert egyébként Marosvásárhelyen, a Teleki Téka háta mögött húzódik meg – ennek telkéből parcellázták ki a harmincas évek elején. Nem dicsekvésként említem, de egyike a város legbiztonságosabb kertjeinek; hogy egyebet ne mondjak, asztalunktól alig húsz méterre, a kerítésen túl szigorú őrtornyokból ügyelnek ránk.” Amikor a müncheni Magyar Intézetbe mentem, hogy Szász Judittal és K. Lengyel Zsolttal sajtó alá rendezzük az *Erdélyi Fiatalok* alapító főmunkatársa, Bíró Sándor történész *Kisebbségben és többségben. Magyarok és románok 1867–1940* című monográfiáját (meg is jelent Bernben már a következő évben), Gyurka 1988. december közepén azt írta, „Nem kaptunk Tőled híradást, de remélem, nem vesztél el valamelyik müncheni sörözőben, s ismét otthon vagy. Legyél itthon is. Várunk. Szereztem neked az öreg druszám régi könyvéből [*Nyugtalan pásztorok*, 1945]; köszöntőt [Azontúl a szakadatlan. Bözödi György hetvenöt éves. ef-lapok, 1988. 2.] köszönöm, átadom! A szomszédaim hiányolnak; mi is. Békés, dolgos, jókedvű Újévet kívánunk, szeretettel ölelünk: Gyurka.” Aztán jött a változások éve, a változtatás sikerült, ahogy sikerült. Azt, amiben addig éltünk, nem mi bontottuk le magunknak, hanem a világpolitika bontotta le nekünk, és ez a továbbiakban is meglátszott rajtunk. Megritkultak a találkozások, kevesebb lett a kacagás, több a meglepetés, de azért a *Szülőföldön, világszélen és a Marad a láz?* mellett itt van előttem a *Találkozásaink* („Csapody Miklósnak, ősrégi baráti szeretettel és bajtársi kötöttséggel adom ezt a megcsúfolt könyvet, azzal az éltető reménnyel, hogy most következnek azok a könyveim, amelyekért érdemes volt élni. Marosvásárhely, 1990. január 5.”) és a *Kacagásaink* is, a többivel együtt. Közös barátunk, Gáspár Gyuri irodalomtörténész azóta megírta Gyurka pályaképét *Alattvalónak alkalmatlan* címmel (2018), ajánlása szerint nekem köszönheti Gyurkával való ismeretségét. Kapcsolatuk a Téka utcában és a Petőfi Múzeum hangarchívumában évek során barátsággá mélyült, mégis vége szakadt. Nem mintha összevesztek volna, nemrég Gyuri indult el túl korán magasabb frekvenciájú hangokat gyűjteni.

■ Az *Ifjúmunkás* szerkesztőségében 1965–70 között eltöltött idejére visszatekintve Gálfalvi azt vallja: „Az ember legfontosabb emléke a szándéka.” Ezeket az éveket azért mondja szerkesztői pályája legfontosabb periódusának, mert akkor „éreztem magam előtt a tért s magamban az erőt, hogy ki is töltöm”. Ösztönös szándéka szerint azon igyekezett, hogy „amennyire lehet, otthonossá tegyem magam körül a világot. Én úgy látam, hogy egy intézményen belül akkor tudom leginkább kiteljesíteni a vágyaimat, ha saját magamból egy külön, egyszemélyes intézményt építek. Ha megpróbálom magamat intézménnyé emelni.” Az intézmény felépítése nemcsak írást, szerkesztést, irodalomszervezést, levelezést, utazást és bürokráciát, időrabló jövőst-menést jelentett. A legfontosabb az alapozás volt, ami nagyvonalú formátumot adott a személyiségnek, a gondolat lendületének. Nem nehéz meghatározni a bonyolult összetevők alkatát, mégis áttetsző, tiszta vegyület legfontosabb komponenseit csak úgy találomra, mikroszkóp nélkül: magyarság, szülőföld, család, közösség, irodalom, igazmondás, megbízhatóság, munkabírás, barátság, tapintat. Különnemű komponensek, mégis mind az alávaló alattvalóságra való alkalmatlanság bizonyítékai. Gálfalvi György így lett sokaknak, nekem is a barátság intézménye akkor is, ha „hiába teremtettük meg belső szabadságunkat, az életünket bekeretező korlátok önkorlátozáshoz vezettek, végső soron a lét korlátozásához, mert ösztönös vagy szándékos, jogosnak vélt öntompításunkban a létérzékelésünket is letompítottuk. Nem élhettünk teljes intenzitással ízlésünk, alkatunk, erkölcsi meggyőződésünk szerint, kényelmesebb volt pótcselekvésekben keresni a teljesség vagy kiteljesedés illúzióját, ráadásul teljesen eredménytelenül, mert mocorgó lelkiismeretünk folyamatosan figyelmeztetett: igaz, hogy leszorítanak, de le is szorítjuk magunkat.” Néha talán ezért gondolja úgy, mert hiszen az ember a rosszat sokallja, a jót keveselli, hogy nem történt egyéb, „megúsztuk az életünket. Azt az egyetlen életet, amelyet inkább átélni kellett volna, nem pedig túlélni és megúszni.” Csoóri Sándor is azt írja, minden igaz, ami megtörtént vele, mégis „érvénytelen, mert csak a történekről tudnék beszámolni. Születésemről, iskoláimról, a háborúról, szerelmeimről, ötvenhatról, egy-két könyvről, amit elolvastam, vagy amit szerettem volna megírni. De ezeknek a történeteknek a mélyén legföljebb csak sóvárgás lakozik, nem a történelem.” Igaz, tovatűnt életünknek egy lelkes korszaka, amire jó visszagondolni, talán mert még fiatalok voltunk. Sok mindent lecsiszolt róla, vitt el magával az idő, de a vázszerkezet, úgy tűnik, megmaradt. „Ha már kutyaszorítóba kerültünk, vállalni kell ezt a keserves utóvédharcot, nem a vágóhídi barmok bornírtságával, hanem azért, mert akit a léleknek a földnél erősebb nehézkedési ereje köt ide, az amúgy sem tehet egyebet. A magam részéről emberhez méltónak ítélem ezt az – akár a siker reménye nélkül is folytatott – küzdelmet, s most már a látószög elmozdulása nélkül szeretném végignézni – s ha lesz rá időm, kilátótoronyból jelenteni is – mindazt, ami velünk és körülöttünk történik.”

(„egyedül csoportosulok”)

■ Máskor is megszólal a kínzó hiányérzet hangja; azt mondja, amióta a *Látó* szerkesztőségéből elköszönt, „más viszonyba kerültem az idővel. Végigrohantam az életemen, végigkergettem magamat rajta, a mindig soros feladatra a szükségesnél jóval nagyobb energiát fordítva loholtam feladattól feladatig: most már csak egyetlen feladatom maradt: rugalmasan elszakadni az élettől.” 1969 februárjában papírra vetett születésnapi jegyzeteiben Csoóri azt írta, „Nemsokára rám csöngetnek a barátaim, és köszöntenek: öregem, hát ezt is megértük. Lapogatják a hátamat, s koccintunk majd a harminckilenc fababára, amely így vagy úgy, mégiscsak állva maradt az időben. Esik majd szó az őszülésről, a kopaszodásról, a fészülködés ravasz módozatairól s a keskeny árokról, amely a negyventől elválasztja az embert. Legszívesebben magamra zárnám az ajtót.” Az ajtót aztán sem ő, sem Gálfalvi Gyurka nem zárja magára, hogy a nyolcvan fababától bárkit elválasszon. Megérkezett a képzeletbeli gyors, itt vannak a barátok, lehet beszélni, hallgatni.

